

UMCS
UNIwersytet Marii Curie-Skłodowskiej
w Lublinie

Zasoby przyrodnicze Roztocza jako podstawa kreowania zintegrowanego, innovacyjnego produktu turystycznego

**Teresa Brzezińska-Wójcik, Marian Harasimiuk,
Andrzej Świeca**

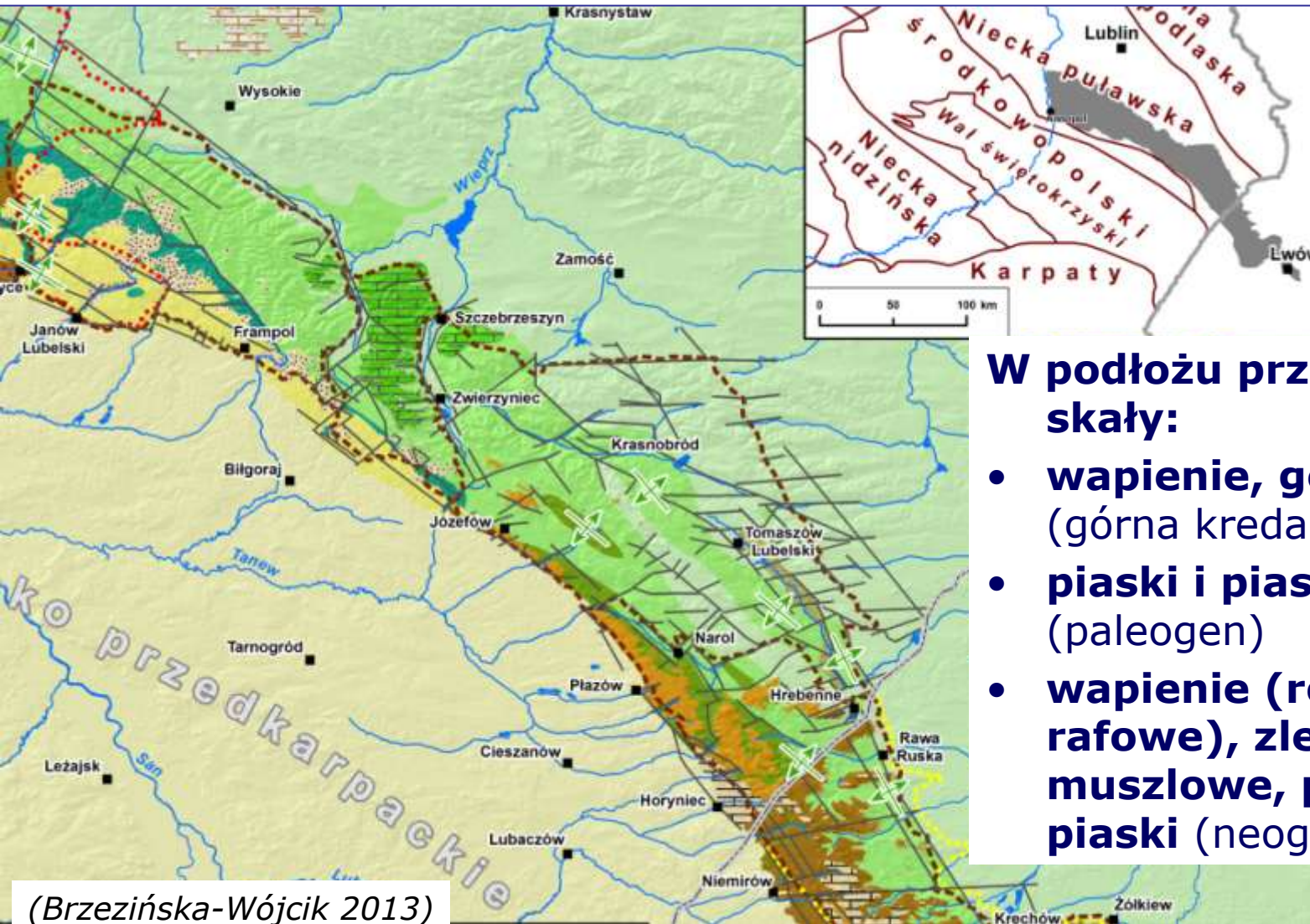
**Wydział Nauk o Ziemi i Gospodarki Przestrzennej UMCS
20-718 Lublin, Aleja Kraśnicka 2 c-d**

Na przyrodnicze uwarunkowania rozwoju turystyki i rekreacji wpływają walory:

- **litosfery** - budowa geologiczna i rzeźba z osobliwościami,
- **pedosfery** – gleby i ich podatność na erozję eoliczną i wodną,
- **hydrosfery** – wody podziemne, rzeki, jeziora, sztuczne zbiorniki wodne,
- **atmosfery** – temperatura, opad, czystość powietrza, wiatr,
- **fitosfery** – zbiorowiska roślinne, ich struktura gatunkowa, dostępność i przydatność do rekreacji,
- **zoosfery** – świat zwierząt, zwłaszcza ssaki i ptaki.

Cechy budowy geologicznej i rzeźby z osobliwościami

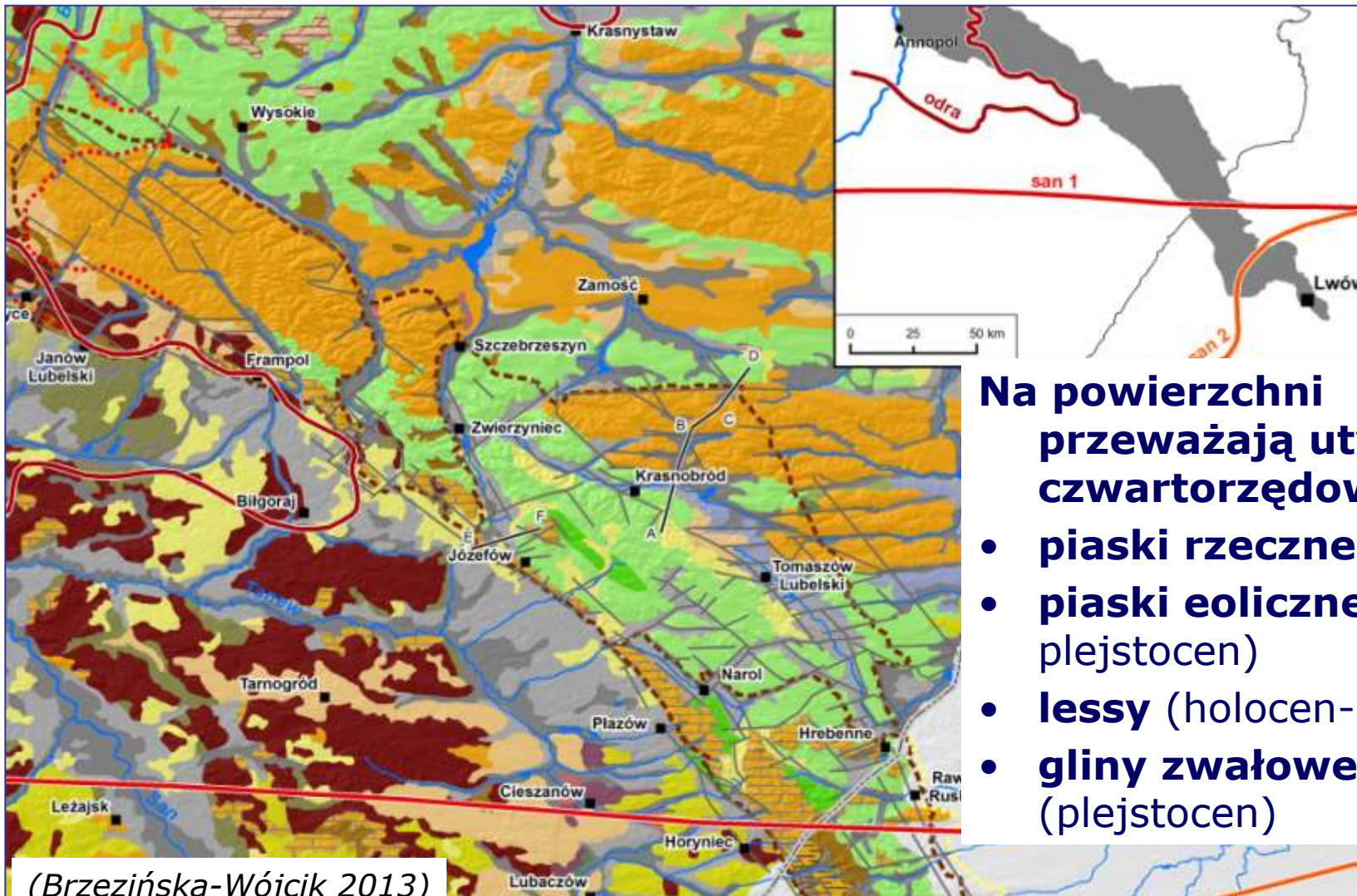

W podłożu przeważają skały:

- **wapień, gezy, opoki** (górną kreda)
- **piaski i piaskowce** (paleogen)
- **wapień (rodoidowe, rafowe), zlepy muszlowe, piaskowce i piaski** (neogen)

(Brzezińska-Wójcik 2013)

Cechy budowy geologicznej i rzeźby z osobliwościami

Na powierzchni
przeważają utwory
czwartorzędowe:

- **piaski rzeczne** (holocen)
- **piaski eoliczne** (holocen-plejstocen)
- **lessy** (holocen-plejstocen)
- **gliny zwałowe** (plejstocen)

(Brzezińska-Wójcik 2013)

Cechy budowy geologicznej i rzeźby z osobliwościami

Główne formy rzeźby:

1. strukturalne:

- progi skalne

2. denudacyjne:

- zrównania
- ostańce i skałki
- krawędzie

3. erozyjne:

- wąwozy,
- suche doliny
- jaskinie;

4. fluwialne:

- doliny rzeczne
- źródła;

5. akumulacyjne:

- lessowe,
- eoliczne;

6. glacialne:

- pagórki morenowe

Geologia w zasobach kulturowych:

1. wapienne budowle sakralne:

- nagrobki i ruiny cerkwi,
- płyty i krzyże nagrobne na cmentarzach,
- płyty nagrobne – macewy,

2. wapienne obiekty związane z działalnością gospodarczą:

- historyczne podziemne kopalnie kamieni młyńskich w Senderkach,
- wapienne mury - ruiny papierni w Hamerni,
- zapora na rzece Szum w Górecku Kościelnym,

3. lapidaria:

- skrzemieniałych pni przy świątyni w Siedliskach

4. inne:

- grota w Studni w Monasterzu,
- grupa form skalnych Świątynia Słońca w Nowinach Horynieckich.

Cechy budowy geologicznej i rzeźby z osobliwościami

- Główne formy rzeźby:**
- 1. strukturalne:**
    - **progi skalne** w korytach rzek,

Cechy budowy geologicznej i rzeźby z osobliwościami

Główne formy rzeźby:

2. **denudacyjne:**

- **zrównania wierzchowinowe,**
- **ostańce i skałki,**
- **krawędzie;**

Cechy budowy geologicznej i rzeźby z osobliwościami

Główne formy rzeźby:

3. erozyjne:

- wąwozy,
- suche doliny,
- jaskinie;

Cechy budowy geologicznej i rzeźby z osobliwościami

Główne formy rzeźby:

4. **fluwialne:**

- doliny rzeczne,
- źródła;

Cechy budowy geologicznej i rzeźby z osobliwościami

Główne formy
rzeźby:

5. **akumulacyjne:**

- lessowe,
- eoliczne;

Cechy budowy geologicznej i rzeźby z osobliwościami

Główne formy
rzeźby:

6. **glacjalne:**

- pagórki
morenowe.

Cechy budowy geologicznej i rzeźby z osobliwościami

Formy epikrasowe

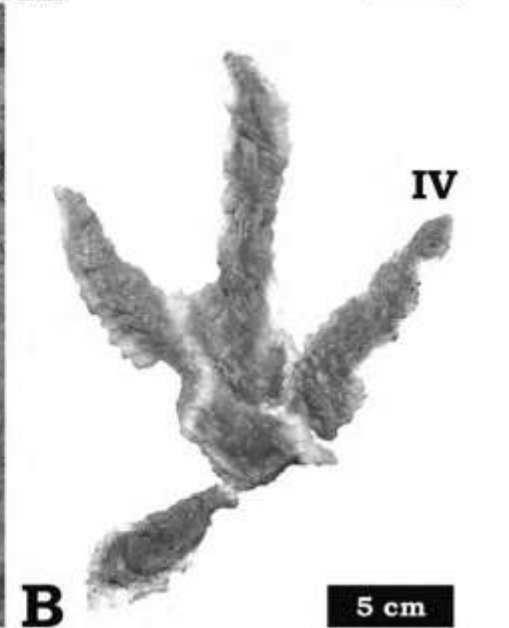

Cechy budowy geologicznej i rzeźby z osobliwościami

Skamieniałości i ślady żerowania organizmów

Ślady dinozaurów

Macropodosaurus sp. (A)
i cf. *Saurexalopus* (B) w skałach mastrychtu na Górze Młynarka (Gierliński 2009)

Zasoby geologiczne i geomorfologiczne w walorach kulturowych na Roztoczu

Geologia w zasobach kulturowych:

1. sakralne –

wapienne:

- nagrobki i ruiny cerkwi,
- płyty i krzyże nagrobne na cmentarzach,
- płyty nagrobne – macewy,

Zasoby geologiczne i geomorfologiczne w walorach kulturowych na Roztoczu

Geologia w zasobach kulturowych:

2. **obiekty związane z działalnością gospodarczą:**

- **historyczne podziemne kopalnie kamieni młyńskich w Senderkach,**
- **wapienne mury - ruiny papierni w Hamerni,**
- **zapora na rzece Szum w Górecku Kościelnym,**

Zasoby geologiczne i geomorfologiczne w walorach kulturowych na Roztoczu

Geologia w zasobach kulturowych:

3. **lapidaria:**

- **skrzemieniałych pni przy świątyni w Siedliskach**

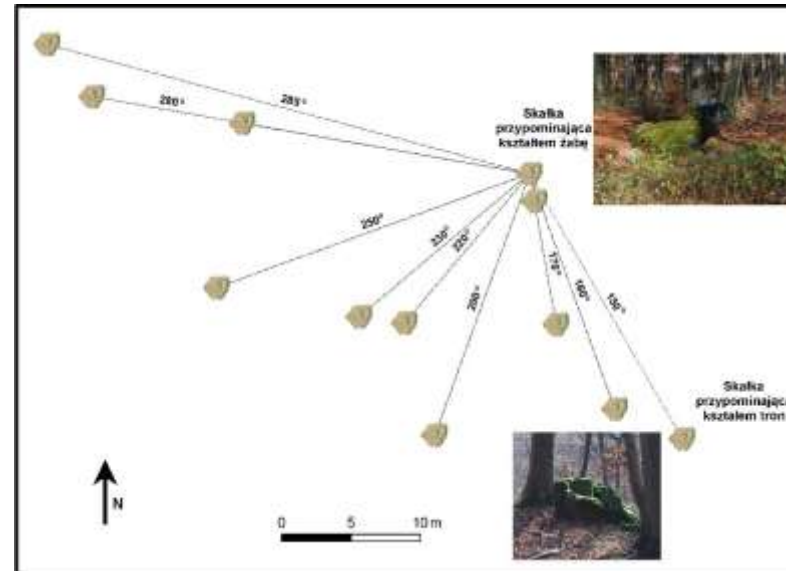

Zasoby geologiczne i geomorfologiczne w walorach kulturowych na Roztoczu

Geologia w zasobach kulturowych:

4. inne:

- grotta w Studni w Monasterzu,
- grupa form skalnych Świątynia Słońca w Nowinach Horynieckich.

Walory atmosfery jako potencjał dla rekreacji i wypoczynku

Bioklimat – w porównaniu z innymi regionami Polski – jest **łagodnie bodźcowy, najcieplejszy** (Kozłowska-Szczęсна 1991) ze względu na:

uśłonecznienie (godzin dziennie):

w zimowym sezonie turystycznym (styczeń–marzec)	w letnim sezonie turystycznym (czerwiec–sierpień)
• 0,85	2,33

temperaturę powietrza o 12:00 UTC (°C):

• 0,5	21,1
-------	------

temperaturę odczuwalną (*STI*, °C):

• 11,4	42,8
--------	------

sumę opadu (mm)

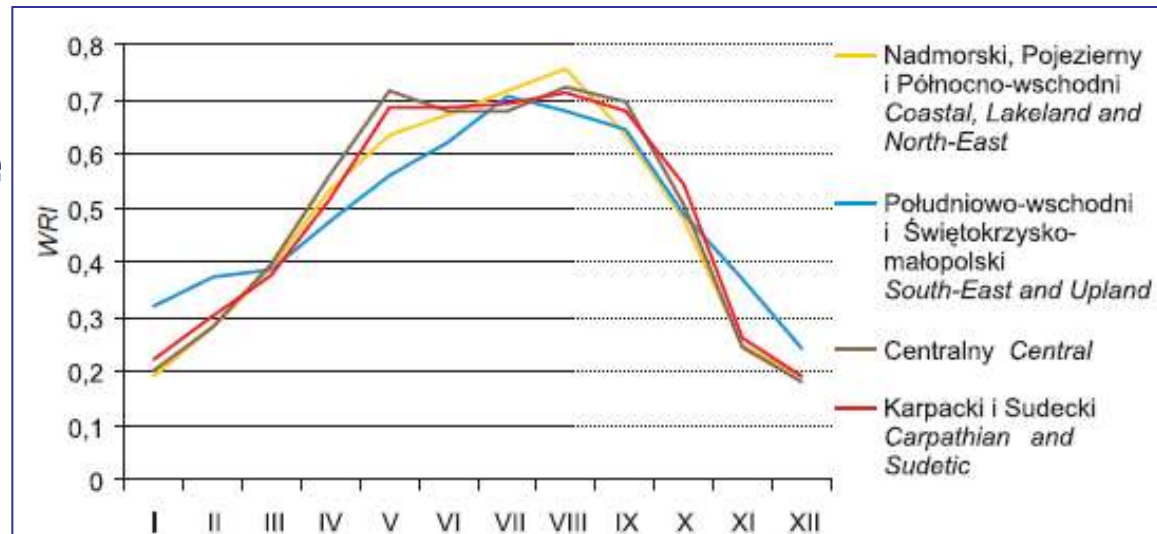
• 109	232
-------	-----

(Błażejczyk, Kunert 2011).

Walory atmosfery jako potencjał dla rekreacji i wypoczynku

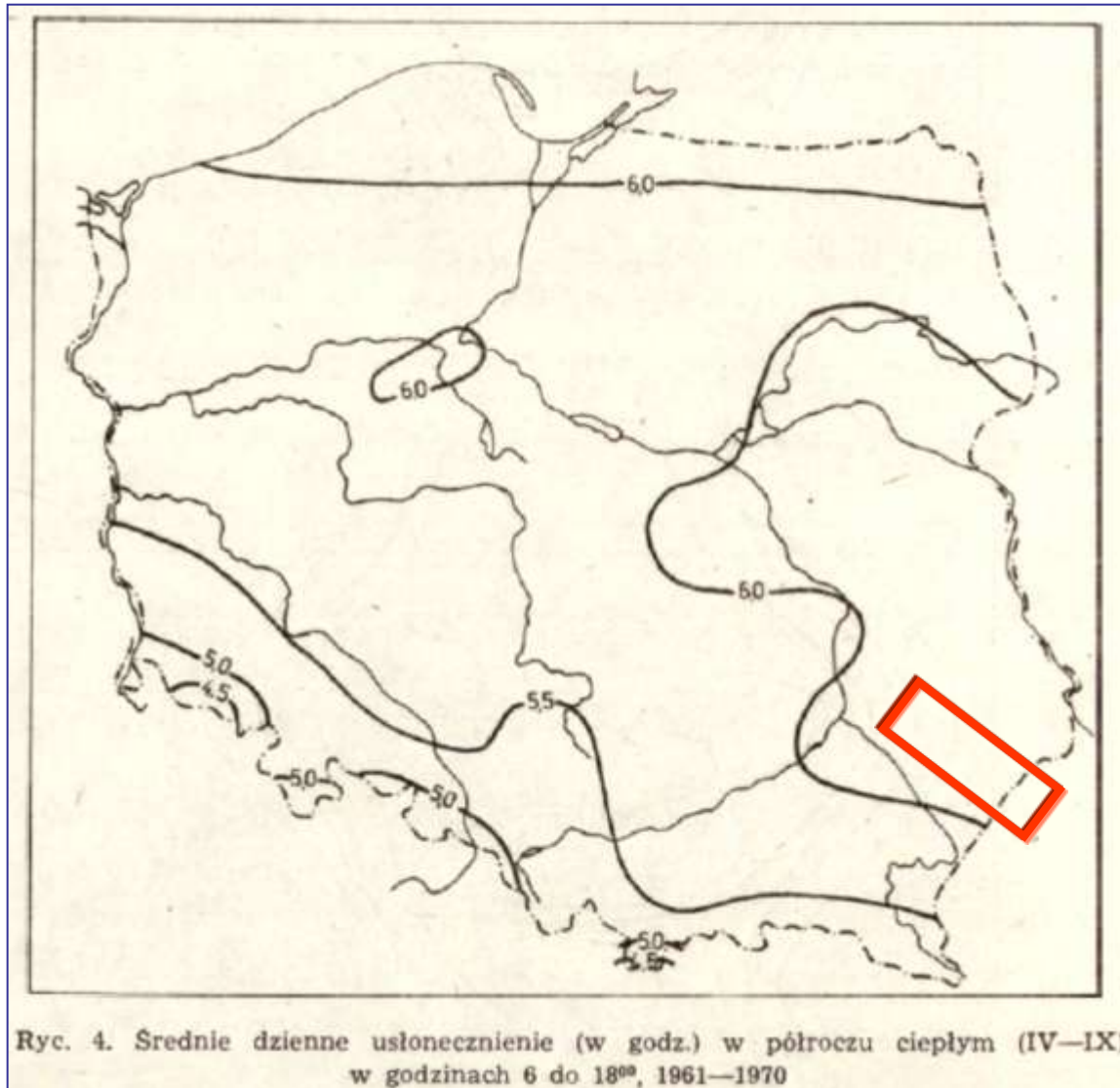
Według **kompleksowego wskaźnika oceny pogody dla rekreacji (WRI)** Roztocze wyróżnia się:

- **najkrótszym w Polsce okresem pogody nieprzydatnej dla rekreacji (tylko grudzień),**
- **przesunięciem pojawienia się pogody bardzo korzystnej na początek maja** (Błażejczyk, Kunert 2011).

Ryc. 11.10. Miesięczne wartości kompleksowego wskaźnika oceny pogody dla rekreacji (WRI), 1971–1990 w czterech grupach regionów

Walory atmosfery jako potencjał dla rozwoju rekreacji i wypoczynku

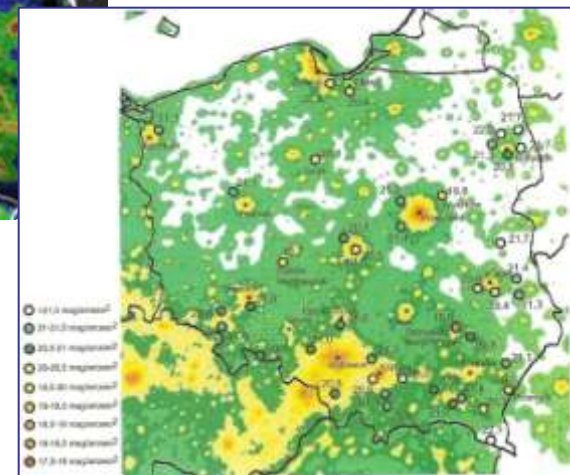
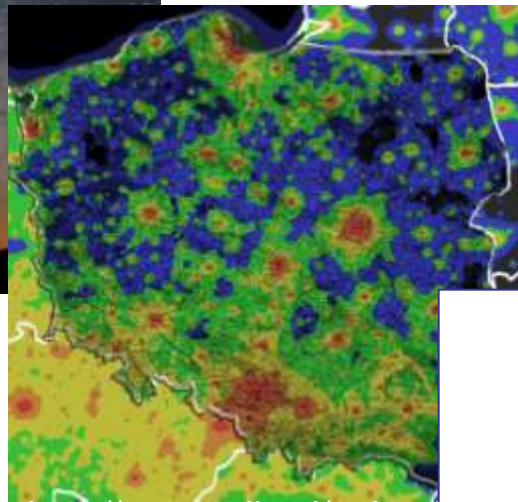
- Duże możliwości rozwoju **helioterapii** daje:
- rozproszone promieniowanie nadfioletowe w ciepłej połowie roku) (Kuczmariski 1984).

Walory ciemnego nieba jako potencjał dla rozwoju astroturystyki

Zwarsich - Droga Włocza - 1819 roku 2012 - 10. Janusz Włodarczyk
PASTRON-2 (x120) sabb. 6x14mm 180280

Walory fitosfery sylwanotu

Skład gatunkowy roślinności tworzą głównie zbiorowiska:

- **grądy** (36,7% powierzchni Roztocza),
- **bory sosnowe** (18%)
- **bory mieszane** (13,5%)

(Krzymowska-Kostrowicka 1999)

ZBIOROWISKO

ODDZIAŁYWANIE	CLADONIA-PINETUM (bór suchy)		LEUCOBRYO-PINETUM, PEUCEDANO-PINETUM (bór świetły)		QUERCO-PICEETUM (bór mieszany świerkowy)		QUERCO-PINETUM (bór mieszany sosnowy)		FESTUCA-BROMETEA (murawy kserotermiczne)		POTENTILLO ALBAE-QUERCETUM (dąbrowa świetlista)		TILIO-CARPINETUM TYPICUM (grąd typowy)		FICARIO ULMETUM (łęg wiązowo-lesionowy)		MELICO-FAGETUM (buczyna trawista)		QUERCETUM ROBORI-PETRAE (kwaśna dąbrowa)		SALICI-POPULETUM (łęg wierzbowo-topolowy)		ARRENAATHERETUM ELATIORIS (łąka raigrasowa)	
	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
VASCODILATANTIA rozszerzające naczynia krwionośne	+	+		+								-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
SEDATIVA uspokajające	+	+	+	+					-			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
ANTIHYPERTONICA obniżające ciśnienie krwi	+	+	+									-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
ANTIASTHMATICA przeciwastmatyczne	+	+	+	+											-	-								
TUBERCULOSTATICA przeciwgruźliczne	+	+	+	+	+				+		+	+			-				-					
ANTITRACHEOBRONCHITICA przeciwbronchitowe	+	+	+	+	+				+		+	+			-	-								
ANTISEPTICA odkazające	+	+	+	+	+				+		+	+			+	+	+	+	+	+	+	+	+	
IMMUNOSTIMULANTIA wzmaga odporność organizmu	+	+	+	+	+				+		+	+			+	+	+	+	+	+	+	+	+	
PSYCHOSTIMULANTIA pobudzające czynności psychiczne	-	-							+		+	+			+	+	+	+	+	+	+	+	+	
STIMULANTIA pobudzające	-	-	-						+		+	+			+	+	+	+	+	+	+	+	+	
ANTIHYPOTONICA podwyższające ciśnienie krwi	-	-										+	+		+	+	+	+	+	+	+	+	+	
VASOCONSTRICTORIA kurczące naczynia krwionośne	-	-										+	+		+	+	+	+	+	+	+	+	+	

POZYTYWNE

NEUTRALNE

NEGATYWNE

znaczące

1 godz.

średnie

2 godz.

słabe

4 godz.

ekspozycji

słabe

4 godz.

średnie

2 godz.

znaczące

1 godz.

Rys. 40. Właściwości farmakologiczne wybranych zbiorowisk roślinnych

Walory fitosfery jako potencjał dla rozwoju sylwanoturystyki i aromaterapii

Grądy:

- **wzmagają odporność organizmu**
- **działają pobudzająco i antyseptycznie**
- **regulują krążenie i ciśnienie tętnicze krwi przez zwężenie naczyń obwodowych**
- **mają bardzo dobre właściwości filtracyjno-detoksacyjne**
- **zmniejszają prędkość wiatru**
- **tłumią hałas**
- **oczyszczają powietrze – absorpcja szkodliwych dla organizmu metali ciężkich (miedź, stront, mangan)**
(Krzymowska-Kostrowicka 1999)

Walory fitosfery jako potencjał dla rozwoju sylwanoturystyki i aromaterapii

Bory sosnowe

- duży i bardzo duży dopływ energii promienistej do dna lasu,
- duże i bardzo duże przewietrzanie,
- rano – znaczna zawartość ozonu w warstwie rekreacyjnej,
- bardzo duże wydzielanie fitoaerozoli,
- wybitnie lecznicze pod względem bioterapeutycznym i psychoregulacyjnym,
- wpływają tonizująco na układ nerwowy,
- przeciwwskazania zdrowotne dotyczą osób starszych, z niskim ciśnieniem i niedoczynnością **tarczycy** (Krzymowska-Kostrowicka 1999)

Walory fitosfery jako potencjał dla rozwoju sylwanoturystyki i aromaterapii

Fot. T. Kubiński

Pod względem estetycznym do **najpiękniejszych** (zielen + następujące po sobie aspekty barwne) należą **dąbrowy i buczyny**

Bory mieszane

- dość wysoka produkcja tlenu i ozonu (rano)
- duża jonizacja powietrza
- duże wydzielanie fitoaerozoli
- duże możliwości detoksykacyjne
- uniwersalność pod względem bioterapeutycznym i psychoregulacyjnym
- znaczne stężenie substancji bakteriobójczych i bakteriostatycznych
- małe zagrożenie alergenami pyłkowymi
(Krzymowska-Kostrowicka 1999)

Przykłady dobrych praktyk i działań innowacyjnych w zakresie wykorzystania zasobów przyrodniczych

geoturystyka

Pawilon geoturystyczny na „Szlaku geoturystycznym Roztocza Środkowego”

Jedna z plansz na „Szlaku geoturystycznym Roztocza Środkowego”

Przykłady dobrych praktyk i działań innowacyjnych w zakresie wykorzystania zasobów przyrodniczych

ekoturystyka

http://zoomnatury.pl/files/photo/img_0644%20%28medium%29.jpg

Przykłady dobrych praktyk i działań innowacyjnych w zakresie wykorzystania zasobów przyrodniczych

apiterapia

http://www.ulikroztocze.pl/atraccje/ul_oszklony.jpg

Przykłady dobrych praktyk i działań innowacyjnych w zakresie wykorzystania zasobów przyrodniczych

Enoturystyka

Produkty turystyczne służące promowaniu turystyki przyrodniczej

Programy edukacyjne w

Roztoczańskim Parku Narodowym, m.in.:

- **Zmysły Natury,**
- **Roztocze w obiektywie,**
- **Bliżej Natury,**
- **Poezja i Natura.**

Trasy poznawcze i ścieżki edukacyjne, m.in.:

- **na Bukową Górę,**
- **w rezerwatach „Czartowe Pole”,
„Nad Tanwią”**
- **Sztolnie w Senderkach,**
- **DINOZAURY Krasnobród**

Zielone szkoły, m.in.:

- **Janów Lubelski-Leśny Skarbiec,**
- **Zielona Szkoła w Puszczy Solskiej**

Trasy turystyczne, m.in.:

- **o charakterze transgranicznym –
Centralny Szlak Rowerowy Roztocza
(Kraśnik-Lwow),**
- **regionalne i lokalne:**
  - **piesze –
krawędziowy
i szumow,**
  - **rowerowe –
Jastrzębia Zdebrz**

Produkty turystyczne służące promowaniu turystyki przyrodniczej

Wydarzenia – festiwale, m.in.:

- Kaszy „Gryczaki” w Janowie Lubelskim.
- Święto Włókna w Chrzanowie,
- Biesiada Malinowa w Godziszowie,
- Piknik Malinowy w Zagrodach,
- Ogólnopolski Festiwal Kultury Ekologicznej w Józefowie,
- Międzynarodowe Plenery Malarskie „Barwy Roztocza” w Tomaszowie Lubelskim

Produkty wpisane na listę produktów regionalnych, m.in.:

- zupa cebulowa z Goraja,
- gryczok godziszowski,
- gryczak janowski,
- pieróg gryczany
- miód gryczany Godziszowski,
- miód fasolowy,
- miód rzepakowy z Roztocza,
- olej świąteczny roztoczański, janowska nalewka miodowa,
- jarzębiak ze Zwierzyńca

Produkty turystyczne służące promowaniu turystyki przyrodniczej

Muzea:

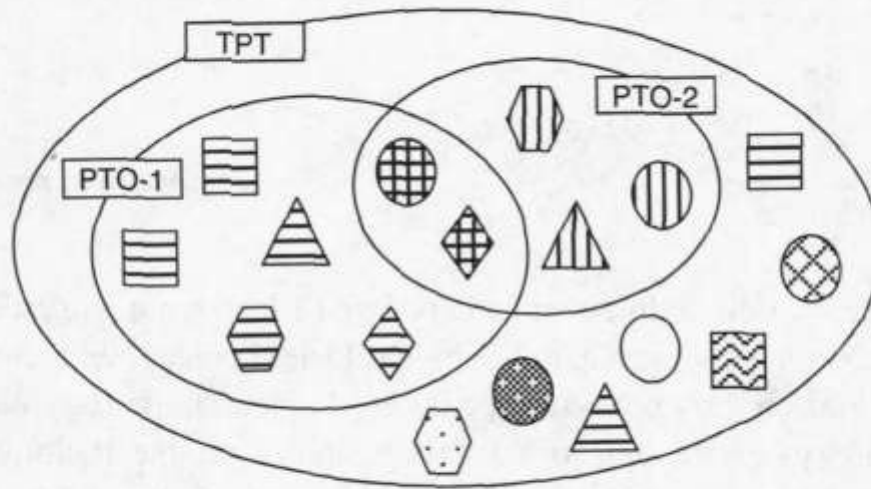
- **Skamieniałych Drzew w Siedliskach,**
- **Muzeum Kamieniarstwa w Józefowie,**
- **Muzeum Wsi Krasnobrodzkiej i Geologiczno-Garncarskie**

Produkty będące podstawą rozwijających się funkcji:

- **uzdrowiskowej – w Krasnobrodzie i Horyńcu,**
- **wypoczynkowej – w Krasnobrodzie, Janowie Lubelskim i Józefowie**

Zintegrowany produkt turystyki przyrodniczej – koncepcja teoretyczna

Rysunek 6.7. Przykładowa struktura terytorialnego produktu turystycznego — obszar

TPT — terytorialny produkt turystyczny; PTO-1, PTO-2 — produkty turystyczne — obszar

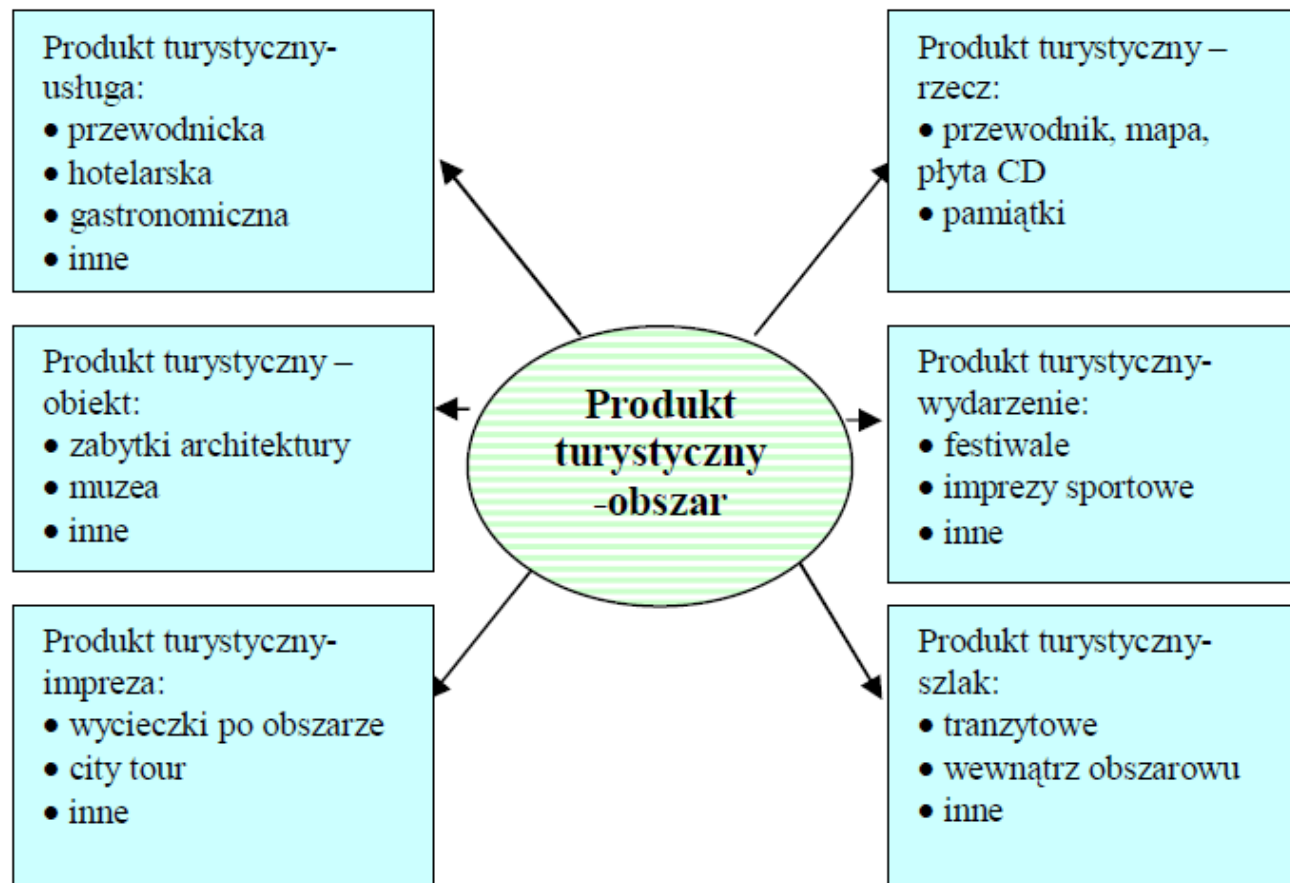
U w a g a: Figurami geometrycznymi oznaczono różne kategorie produktów cząstkowych.

(Kaczmarek i in. 2010)

Koncepcja ZPTP wpisuje się w **produkt – obszar:**

- **szczególny**,
zdeteterminowany geograficznie produkt powierzchniowy/przestrzenny;
- **złożony z elementów** potencjału turystycznego obszaru **połączonych nadrzędną ideą**, decydująca o jego:
  - **oryginalności**,
  - **odrębności**,
  - **atrakcyjności rynkowej**

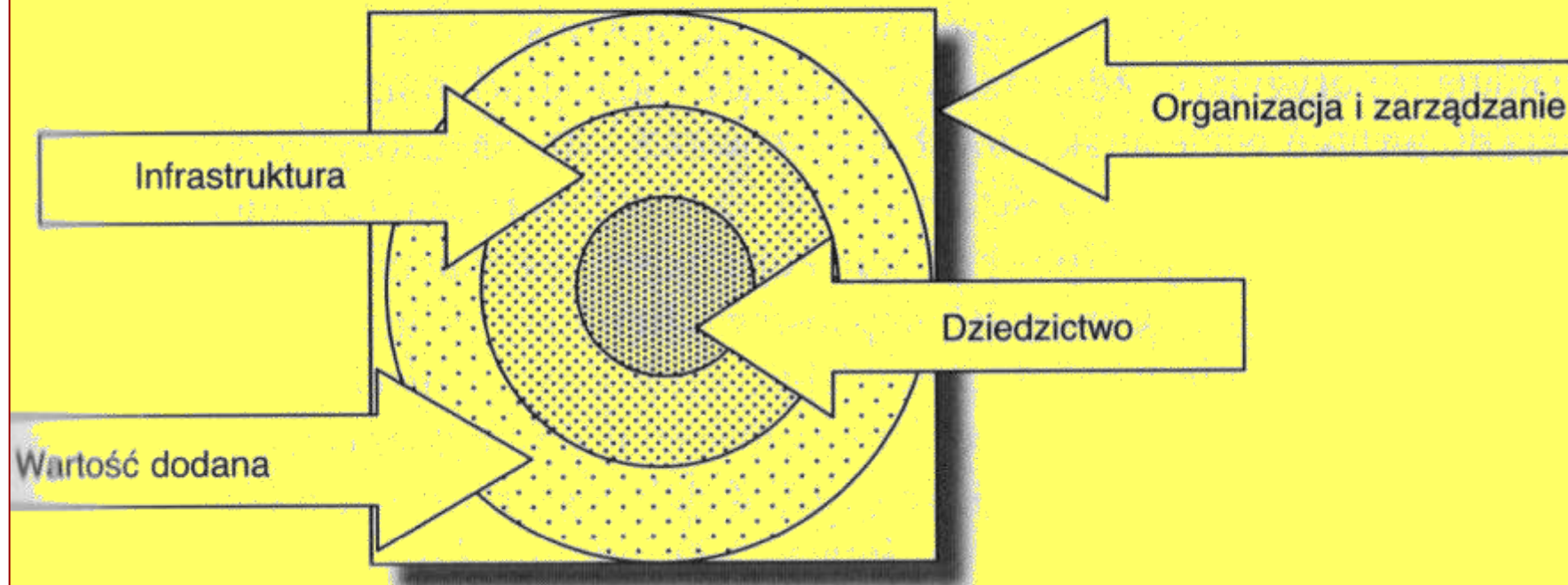
Zintegrowany produkt turystyki przyrodniczej – koncepcja teoretyczna

Rysunek 1. Elementy produktu turystycznego – obszar (Stasiak 2005)

Zintegrowany produkt turystyki przyrodniczej – koncepcja teoretyczna

6.8. Elementy składowe produktu turystycznego — obszar

Zintegrowany produkt turystyki przyrodniczej – koncepcja teoretyczna

Obszarowy produkt turystyczny obejmuje kilka poziomów:

1. **dziedzictwo** (zasoby obszaru niezwiązane genetycznie z rozwojem turystyki, m.in. przyroda);
2. **infrastruktura** (zasoby uzupełniające elementy pierwotne – baza noclegowa, gastronomiczna, paraturystyczna, inwestycje, muzea, wystawy, wydarzenia);
3. **wartość dodana** – atrybuty obszaru przynoszące określone satysfakcje psychiczne turystom:
  - **aktualny wizerunek obszaru i funkcjonujące o nim stereotypy**,
  - **pomysł na produkt** – główna idea spajająca wszystkie działania w zakresie turystyki na danym terenie,
  - **elementy programu identyfikacji produktu** – nazwa, logo, slogan reklamowy, dźwięk, zakres i kontekst działań promocyjnych,
  - **tożsamość marki** – wyjątkowe wartości, cechy, które powinny być trwale kojarzone z obszarem, a docelowo mają stać się częścią wizerunku całego obszaru;
4. **organizacja i zarządzanie** (wszelkie struktury i działania pozwalające funkcjonować powyższymi elementami jako produkt turystyczny) (Stasiak, Włodarczyk 2003)

Zintegrowany produkt turystyki przyrodniczej – koncepcja teoretyczna

Obszarowy produkt turystyczny – na bazie zasobów przyrodniczych – powinien być budowany w nawiązaniu do koncepcji:

- **Transgranicznego Rezerwatu Biosfery**
- **Geoparku „Kamienny las na Roztoczu”**

Obszarowy produkt turystyczny powinien uwzględniać zrównoważony rozwój, oparty na lokalnych tradycjach, związanych z wykorzystaniem miejscowych zasobów.

W tym zakresie należy wziąć pod uwagę:

- **produkcję pamiątek nawiązujących do miejscowych zasobów,**
- **gastronomię opartą na lokalnych produktach i tradycjach.**

Podsumowanie

Dla docelowej realizacji zintegrowanego obszarowego produktu turystycznego konieczne jest utworzenie jednostki zarządzającej produktem, stwarzającym możliwość wypromowania Roztocza w skali krajowej i międzynarodowej.

Region stoi przed niezwykłą szansą wykorzystania w tym celu uznanych w świecie organizacji międzynarodowych:

- rezerваты biosfery
- geoparki

pod patronatem UNESCO.

Dziękujemy za uwagę